

Huvudförhandling i tingsrätten – interaktion i åklagardrivna förhör

Sofia Ask & Joacim Lindh
Linnéuniversitetet

1 Inledning

Brottmålsförhandlingen som vi diskuterar i den här artikeln hölls i en tingsrätt i södra Sverige 2017 och utgörs av ett mängdåtal för grov kvinnofridskränkning. Åklagaren har yrkat på att tilltalad, här kallad Peter, vid flera tillfällen har slagit, knuffat, hotat och spottat på målsäganden, fortsättningsvis kallad Iris. Denna förhandling kompliceras av att Iris begärt att få delta via videokonferens, eftersom hon inte vill möta den tilltalade öga mot öga i rättssalen. När notarien kallar till förhandling möts alla som går in i rättssalen därför av två storbildsskärmar som projicerar Iris i halvfigur.

I Sveriges 48 tingsrätter hålls det dagligen brottmålsförhandlingar. Förutom domare, åklagare, försvarare och målsägandebiträden deltar brukare som utsatts för eller misstänks ha begått brott och de som ska höras som vittnen. Alla deltagare ska vid bestämda tider höras och då lämna muntliga berättelser inför domstolen. Dessa institutionella samtal var ursprungligen idén bakom möbleringen i svenska rättssalar som tillkom 1942, vilken grundade sig i tanken att interaktionen blev optimal om alla kunde se varandra framifrån (Löfgren, 2011). Att institutionella rum utformas och möbleras efter en bestämd verksamhet skapar enligt Ravelli och McMurtrie (2016, s. 2) ett spatialt meningsskapande, vars syfte i domstolar också är att deltagare ska känna situationens allvar. Studier av Komter (2014) och Rowden (2018, s. 265) visar att nederländska och anglosaxiska domstolar inreder förhandlingssalarna efter samma princip – att möbleringen ska anpassas efter hur en förhandling genomförs.

Sedan 2008 är det möjligt för tingsrätter att besluta att en eller flera deltagare kan eller ska delta via videokonferens (Rättegångsbalken 1942:740). All överföring sker då med ljud och bild till och från rättssalen. Deltagare som medverkar via videokonferens syns på skärmar i rättssalen och kan kommunicera i realtid. Såväl nationella som internationella studier har visat att kommunikationssätten begränsas, eftersom det blir svårare att kommunicera med stöd av gester eller få ögonkontakt med samtalspartnern.

Syftet med denna studie är att dels undersöka målsägandes och tilltalads icke-verbala kommunikation i domstolsförhör, dels om och hur åklagaren uppmärksammar, verbaliserar och använder icke-verbal kommunikation för att illustrera berättelser om explicit våldsanvändning. Vi ställer följande fråga:

Hur använder och hanterar tilltalad, målsägande och åklagare icke-verbal kommunikation för att illustrera våldsanvändning under de åklagarledda förhören?

Den icke-verbala kommunikation som fokuseras i denna studie är specifikt sådan som blir meningsbärande för åtalet; det handlar om våldsanvändning och hur slagets riktning, träffyta och kraft illustreras icke-verbalt av både åklagare, tilltalad och målsägande. Hur hårt ett slag är eller om det utdelas med öppen eller knuten hand har betydelse för straffskalan. Denna typ av betydelsebärande gester är därför relevanta att diskutera också ur ett rättssäkerhetsperspektiv, eftersom individens möjligheter att återge sina minnesbilder måste vara likvärdig oavsett om man deltar i ett hybridförhör eller fysiskt i rättssalen.

2 Bakgrund

Teoretiskt utgår studien från diskursanalys och vi betraktar diskurser som återkommande handlingar som inträffar i sociala sammanhang. Enligt van Leeuwen (2008) är aktörers handlingar reglerade av de konventioner som traderas i sociala praktiker, vilket i denna studie är juristledda förhör i en huvudförhandling. Alla sociala praktiker har alltså gemensamt att det finns en uppsättning regler som möjliggör eller begränsar olika typer av fysiska, verbala och icke-verbala handlingar (van Leeuwen, 2008, s. 8–12). Nära förbundet med diskursanalys är socialsemiotik (Halliday & Matthiessen, 2016) som utgår från att mänsklig kommunikation sker via språkliga val som kommer att variera beroende på kontext (Thompson, 2013, s. 340). Det är denna typ av språkliga val som förhandlas i brottmålens sociala

praktik. I alla huvudförhandlingar råder krav på muntlighet och omedelbarhet, vilket innebär att allt innehåll ska framföras muntligt i realtid. Rätten får heller inte döma på information som inte presenterats under huvudförhandlingen (RB 46 kap. 5 §, RB 30 kap. 2 §). Vår studie belyser institutionell interaktion mellan en åklagare och åtalets målsägande och tilltalad. Målsägandes medverkan sker i hybridform, medan den tilltalade befinner sig fysiskt på plats i rättssalen. Deras språkliga val kommer i förhören att påverkas av de frågor som ställs av åklagaren. Innehållet i de institutionella samtalen styrs alltså i förhör av jurister (jfr Halliday & Matthiessen, 2016, s. 3ff).

Tidigare studier visar att interaktion och deltagarroller till viss del omförhandlas när förhör genomförs i hybridform, vilket kan leda till att hörda som befinner sig på länk kan agera på sätt som vanligtvis begränsas av rummets hierarkier som i rättssalar skapas genom möblering och säkerhetsarrangemang såsom skiljeväggar i säkerhetssalar och närvarande vakter (Lindh, 2022; McKay, 2018; Rowden & Wallace, 2019). En annan konsekvens som McKay (2018) diskuterat är den upplevda känslan av exkludering hos personer som deltar i förhandlingen via videomöte, vilket informanterna gett uttryck för i McKays enkätstudie. Enligt Epps och Hayter (2021, s. 11) begränsar hybridmöten aktörers möjligheter att kommunicera icke-verbalt, vilket kan påverka möjligheten att lämna en berättelse som i detalj redogör för vad som inträffat i en specifik situation. Anledningen är att videoförhör kan göra det svårare för jurister att se, tolka och bedöma kroppsspråk i förhörssituationer.

Den här studiens material ingår i en större korpus, och vi ger i denna artikel exempel från ljudupptagningar av åklagarledda förhör med en målsägande och en tilltalad i ett samlingsåtal för grov kvinnofridskränkning. Förhandlingen hölls våren 2017, och materialet samlades in som en del av projektet *Berättelser med sanningsanspråk* (Lindh, 2022). Projektet genomgick etikprövning under hösten 2016 med förbehållet att personer och platser avidentifierades i transkriptionsprocessen.

Vi har gjort en skriftspråksbaserad transkribering av förhören med målsäganden och den tilltalade. Konkret innebär det att ljudfilerna från tingsrättsförhören har transkriberats till skriftspråksnära text. Förutom ljudupptagningar har vi från åhörarplats i rättssalen gjort fältanteckningar från interaktionen mellan åklagare, målsägande och tilltalad i deras respektive förhör. De sammanhang i förhören där icke-verbal kommunikation explicit omtalas eller på annat sätt uppmärksammas, visas i utdragen via hakparenteser. Detta tillvägagångssätt är en förenklad variant av multimodal samtalsanalys, som utgår från att icke-verbal kommunikation såsom gester och andra kroppsrörelser utgör en del av en interaktion

(Jewitt, Bezemer & O'Halloran, 2016, s. 98–99). Gester är kulturellt betingade och ofta är det hand-, arm- och huvudrörelser som utgör den huvudsakliga icke-verbala kommunikationen i interaktioner (Knapp, Hall & Horgan, 2014, s. 200). Icke-verbal interaktion utgör, som Hindmarsh och Heath (2000) skriver, en typ av komplement till det talade språket som dels kan utveckla, dels kan tydliggöra verbalspråkets betydelse i interaktionen.

I svenska domstolar råder strikt förbud mot att filma och fotografera, och tingsrätternas egna videoinspelningar omfattas av sekretess. I vårt material har vi därför bara kombinationen av skriftspråksanpassade transkriptioner och fältanteckningar, vilket begränsar vad som är möjligt för oss att undersöka. Materialets karaktär innebär att vi intresserar oss för icke-verbal kommunikation som antingen dubblerar, kompletterar eller ersätter muntliga yttranden, så kallade *speech-related gestures* (Jewitt, Bezemer & O'Halloran, 2016).

I analysarbetet har vi sammanfört tidsloggningar av fältanteckningarna med ljudupptagningarna från förhören. I resultatredovisningen följer vi Byrmans (2017, s. 73) exempel för normaliserad stavning, vilket i sammanhanget innebär att preteritum som *hoppade* och *skuttade* återges skriftnormerat även om talaren säger *hoppa* och *skutta* i förhöret. Tal-språkliga drag normeras i enlighet med gällande skriftspråkskonventioner, men vi har valt att markera emfas i utdragen med versaler. Med de metodiska val vi gjort ligger fokus på innehållsanalys och inte samtalets interaktionella uppbyggnad.

3 Resultat

I detta avsnitt exemplifierar vi hur målsägande och tilltalad kommunicerar verbalt och icke-verbalt i de åklagarledda delarna av förhören. Vi visar också hur och när åklagaren har som strategi att verbalisera och kommentera målsägandens och den tilltalades yttranden. Båda förhören har samma genomförandesätt och inleds med en uppmaning till Iris respektive Peter att fritt berätta vad de minns av händelserna. De ges då möjlighet att med egna ord kontextualisera relationen dem emellan, hur och var de träffades och hur relationen utvecklades över tid. Genom åklagarens frågor riktas innehållet i berättelserna sedan mot gärningarna, först genom öppna frågor för att efterhand avgränsas alltmer i tid och rum för att nå de detaljer som är viktiga för bevisningen i brottmålet.

3.1 Förhöret med Iris

Åklagaren inleder förhöret med Iris genom att instruera henne att fritt berätta om relationen med Peter, men redan tidigt i förhöret gör åklagarens inramning att berättelsen specificeras i tid och rum och fokuserar de brottsliga gärningar som åtalet gäller. Eftersom rätten som ska döma i åtalet inte har tagit del av förundersökningen, måste hela händelseförloppet presenteras muntligt under förhöret. Iris icke-verbala interaktion utvecklas när åklagaren övergår till att ställa detaljfrågor om de enskilda händelserna i åtalet. Det är framför allt när Iris ska återge situationer där Peter har hotat eller brukat våld som berättelsen kompletteras med icke-verbala yttranden, och de används då för att dels verbalisera och förtydliga berättelsen, dels återge var på kroppen som slag, sparkar och saliv träffat. I målsägandeförhöret berättar Iris att hon och Peter vid tidpunkten för misshandeln befinner sig tillsammans i den gemensamma lägenhetens badrum. Enligt Iris berättelse inleds händelseförloppet med att hon och Peter börjar bråka och skrika åt varandra i köket, och därefter eskalerar situationen snabbt när Peter följer efter henne när hon går in på toaletten. Han sliter upp dörren innan hon hinner låsa, vilket trappar upp bråket ytterligare. Peter har enligt åtalet spottat Iris i håret, slagit henne med en knytnäve i ansiktet och därefter knuffat henne så hårt att hon faller handlöst bakåt och slår svanskotan i badrumsgolvet. Iris berättar i utdrag 1:

Utdrag 1: Eskalering av misshandeln

- 1 **Iris:** mm och sen vill jag gå på toa och då kommer han efter och öppnar upp dörren så att jag inte kan låsa, jag skrek STÄNG DÖRREN OCH GÅ UT och då blev jag förbannad på honom och sen så började han, jag vet inte om han spottade först eller om han slog mig i käken först
- 2 **Åklagaren:** mm och när han spottade var det här någonting som träffade på dig eller kom det bredvid?
- 3 **Iris:** det träffade mig i håret
- 4 **Åklagaren:** var någonstans i håret?
- 5 **Iris:** här någonstans
- 6 [Iris gör en pekande rörelse över vänster öra]
- 7 **Åklagaren:** du visar över, över vänster öra
- 8 **Iris:** mm

I utdrag 1 kan man följa hur Iris berättelse utvecklas med stöd av åklagarens frågor. Berättelsen som lämnas på rad 1 är en kontextualisering

av händelseförloppet som följer. Att Iris i förhöret återger att hon högljutt uppmanat Peter att lämna henne i fred via yttrandet ”STÄNG DÖRREN OCH GÅ UT” inleder eskaleringen av bråket.

När åklagaren i interaktionen med Iris ställer detaljfrågor (rad 2) om var Peters spott träffade är det först för att klargöra om Iris fått saliven på sig. Detta sker genom frågan ”var det här någonting som träffade på dig eller kom det bredvid?”. Som rad 4 visar nöjer sig åklagaren inte med att Iris berättar att saliven träffar i håret, utan han vill också ha det specificerat ”var någonstans i håret” som det träffar. Åklagarens fråga kan också ses som ett sätt att förstärka Iris berättelse, eftersom trovärdigheten ökar om berättelsen är tydlig, detaljrik och sammanhängande. På rad 6 kompletterar Iris sitt yttrande ”här någonstans” genom att peka med handen över vänster öra för att på så vis tydliggöra var spottet träffade. Denna pekande gest måste åklagaren verbalisera, vilket görs via yttrandet ”du visar över vänster öra” (rad 7). Verbaliseringen blir ett sätt för åklagaren att förhålla sig dels till kravet på muntlighet (RB 46 kap. 5 §), dels se till att allt som Iris berättar kommer med på tingsrättens ljudupptagning. Att det finns formella krav på ljudupptagningar som görs i institutionella miljöer har Stokoe (2009) visat i en studie av polisförhör från en engelsk kontext. När misstänkta i polisförhör använder gester för att illustrera delar av ett händelseförlopp måste förhørsledaren verbalisera vad som sker: ”for the benefit of the tape you’re just showing me gesturing that you (0.2) was kicking the door with your feet” (2009, s. 1895, reviderat enligt skriftspråksnormering). Principen i en svensk rättssal är densamma, och en del av åklagarens agerande kan därför tolkas som ett sätt att tydliggöra vad målsäganden berättar. Vid ett eventuellt överklagande kommer hovrätten enbart att lyssna på ljudupptagningarna från tingsrätten, vilket gör det viktigt att ljudfilerna är kompletta. Eftersom Iris inte befinner sig fysiskt i rättssalen, kan det också vara svårt för en åskådare att uppfatta den icke-verbala interaktionen. Rätten som ska döma i målet ser Iris tvådimensionellt på storbildsskärm, vilket begränsar den icke-verbala information som går att uttolka av Iris svar. Det är sannolikt ytterligare ett skäl till att åklagaren verbaliserar Iris handrörelse och på så vis gör innehållet i hennes berättelse hörbart för alla i rättssalen.

I förhöret med Iris går övergången mellan de olika händelserna sömlöst. Nästa händelse introducerar åklagaren genom en hänvisning till vad Iris tidigare sagt när hon berättat fritt, som en indikation på att han nu kommer att ställa detaljfrågor om vad som inträffat. Berättelsen inramas av att åklagaren driver förhöret framåt:

Utdrag 2: Slagets träffyta

- 9 **Åklagaren:** mm och så berättar du om SLAG på käken
10 **Iris:** ja för jag spottade ju tillbaka på honom när,
när han spottade på mig
11 **Åklagaren:** ja
12 **Iris:** och då fick jag slaget på käken
13 **Åklagaren:** var, var på käken träffade det?
14 [Iris gör en pekande rörelse med ett finger på vänstra sidan av käken]
15 **Åklagaren:** du visar på din vänstra sida, träffade
det någon annanstans?
16 **Iris:** det träffade här
17 [Iris lyfter handen och pekar på sitt vänstra öga]
18 **Åklagaren:** precis vid ögat?
19 **Iris:** ja

I utdrag 2 återges berättelsens innehåll genom ett samspel mellan åklagaren och Iris. De följdfrågor som åklagaren ställer handlar initialt om var någonstans i ansiktet som slaget träffat. På rad 12 berättar Iris att hon mottagit ”slaget på käken” varefter åklagaren i 13 replikerar och vill ha förtydligat ”var på käken” som slaget träffade. I likhet med exemplet i utdrag 1 använder sig Iris av gester för att besvara åklagarens fråga, vilket går att se på både rad 14 där Iris gör en pekande rörelse mot vänstra sidan av käken och på rad 17 där hon pekar på sitt vänstra öga. Skillnaden är att den icke-verbala kommunikationen ackompanjeras av tal på rad 16 där yttrandet ”det träffade här” sker samtidigt som Iris kontextualiserar vad det är som hon visar genom att peka på ögat. Åklagaren behöver denna gång inte ställa följdfrågor för att utreda slagets träffyta. Att åklagaren verbaliserar Iris gester är för att detaljerna i berättelsen ska komma med på ljudfilen (jfr Stokoe, 2009), men det kan också vara en strategi för att skapa en gemensam tolkningsram av Iris icke-verbala kommunikation. Därför använder han yttranden som ”var på käken träffade det?” (rad 13) och ”du visar på din vänstra sida, träffade det någon annanstans?” (rad 15) för att tydliggöra var på kroppen Iris fått motta slaget som Peter utdelat i samband med bråket på toaletten. Själva händelseförloppet för varje åtalspunkt utreds stegvis, och som vi visat i utdrag 2 fastställs först slagets träffyta. Förhöret fortsätter i utdrag 3:

Utdrag 3: Slagets kraft och omfattning

- 20 **Åklagaren:** kommer du ihåg utdelas om mm om det var öppen hand, alltså så eller om det var knuten näve?
- 21 [åklagaren visar ett slag med öppen handflata]
- 22 **Iris:** det kommer jag inte ihåg
- 23 **Åklagaren:** det minns du inte
- 24 **Iris:** nej jag kommer inte ihåg
- 25 **Åklagaren:** och hur känns det när du får det här slaget?
- 26 **Iris:** det gör jätteont
- 27 **Åklagaren:** kan du säga någonting om, om kraften i det här slaget är det ett löst slag eller mellanhårt eller
- 28 **Iris:** ja, mellan
- 29 **Åklagaren:** mellan mm, stod du kvar, står du upp eller ramlar du omkull av slaget?
- 30 **Iris:** jag står upp

I detta skede avhandlas slagets kraft och om Peter haft öppen eller knuten hand när han utdelade slaget. I yttrandet på rad 20 går det att utläsa hur åklagaren byter fokus, och han vill nu veta detaljer om vilken typ av slag som Peter utdelat: ”kommer du ihåg utdelas om mm om det var öppen hand, alltså så eller om det var knuten näve?”. Åklagaren fortsätter att ställa detaljfrågor till Iris om hur slagen gick till för att, om möjligt, få mer specifik kunskap om slagens kraft och typ av slag. Denna strategi är viktig, eftersom straffvärdet på ett knytnävsslag är högre än ett slag med öppen hand. När åklagaren i förhöret förstår att Iris inte minns, använder han en gest genom att visa ett slag med öppen handflata utan att säga något (rad 21) och plötsligt blir rollerna ombytta, eftersom det nu är åklagaren som använder gester för att få Iris att minnas hur slaget gick till. Iris kan ändå inte komma ihåg hur slaget utdelats, bara att det var ”mellan” (rad 28) och gjorde ”jätteont” (rad 26).

3.2 Förhöret med Peter

När åklagaren senare i förhandlingen håller förhör med Peter, som finns på plats i rättsalen, får han också berätta sin version av de bråk som Iris tidigare beskrivit. I utdrag 4 kan vi följa hur Peter kombinerar verbal och icke-verbal kommunikation när han nu ges möjlighet att redogöra för sin version:

Utdrag 4: Peters version av händelseförloppet

- 31 **Peter:** sen den andra händelsen där så rörde jag inte henne över huvud taget och att snubbla på en pall eller vad hon sa, det stämmer inte utan det var en stor vattenskål till katterna, jag RÖRDE inte henne och hon rörde inte mig, och det där SPOTTERIET det började i köket, ska vi se, jag gjorde så här, PTVI ner på golvet
- 32 [Peter vänder huvudet bort från kameran och illustrerar via en huvudrörelse hur han spottar på golvet]
- 33 och hon trodde att jag spottade på henne så hon spottade mig rakt i ansiktet och då blev det så att jag spottade tillbaka vilket var väldigt kortfattat och dumt, så det hon säger att jag spottade först, det stämmer absolut inte, jag förnekar inte att jag spottade, det gjorde vi båda två, men det var inte två gånger utan bara en gång
- 34 **Åklagaren:** mm, åttonde februari
- 35 **Peter:** mm
- 36 **Åklagaren:** punkten C du ska ha utdelat ett slag

Som visas på rad 31–36 har Peter delvis andra minnesbilder än Iris av vad som inträffat i lägenheten denna kväll. Vid tre tillfällen på rad 31 höjer Peter rösten med emfas (RÖRDE, SPOTTERIET) för att sedan på rad 32 övergå till att visa icke-verbalt hur han spottade på golvet och inte i Iris hår. Peter vänder först ansiktet från kameran för att därefter göra en icke-verbal rekonstruktion av spottandet, samtidigt som han säger ”PTVI” (32). I detta förhör tar åklagaren däremot ingen notis om Peters icke-verbala yttranden, och i sitt kommande yttrande byter åklagaren åtalspunkt genom att presentera datumet ”åttonde februari” följt av påståendet ”du ska ha utdelat ett slag” (rad 34, 36). Åklagaren har uppenbarligen gjort bedömningen att en fortsatt diskussion om vem som spottat först inte leder förhöret vidare, och därför övergår han till nästa händelse. Eftersom det är åklagaren som leder förhöret har han mandat att avgöra när Peters version av händelseförloppet är tillräckligt utredd. Peter har möjlighet att komma till tals senare i förhöret när det är försvarets tur att ställa frågor. Skillnaden i hur den icke-verbala interaktionen hanteras av åklagaren skiljer sig markant från förhören som hålls med Iris. Åklagaren verbaliserar Iris gester, medan Peters ignoreras i förhöret med konsekvensen att just det specifika innehållet i hans berättelse inte går in på ljudinspelningen.

Peter får i en senare del av förhöret svara på frågan om det stämmer att han har hotat Iris genom att göra pistoltecken mot tinningen och sedan trycka av ett imaginärt skott med tummen. Han har tidigare i förhöret förnekat att något hot förekommit i bostaden den 19 mars. Utdrag 5 visar hur åklagaren därför leder in förhöret på händelsen och hur Peter responderar på anklagelserna som riktas mot honom:

Utdrag 5: Indirekt hot

- 37 **Åklagaren:** men från början då, det här med 19 mars, hon påstår att du har uttalat hot mot henne
- 38 **Peter:** det STÄMMER INTE jag har INTE mordhotat henne en endaste gång
- 39 **Åklagaren:** ja men det står
- 40 **Peter:** och pekat finger, pistolgrepp eller pistoltecken jag har sträckt upp fingret några gånger så här
- 41 [Peter lyfter sitt finger i luften och illustrerar hur han gått till väga]
- 42 när jag tycker att hon gått över gränsen långt över gränsen, för att markera NU är det nog, NU får du lägga ner
- 43 **Åklagaren:** mm hon berättar att du tar ett hårt grepp om hennes arm mm, gör du det?

Att åklagaren hänvisar bakåt ”men från början då” när han övergår till åtalspunkten olaga hot i förhöret med Peter handlar om att hotet i åklagarkammarens stämningsansökan står angivet som åtalspunkt A snarare än att han hoppar i kronologin. Påståendet ”hon påstår att du har uttalat hot mot henne” (rad 37) tolkar vi som en konfrontation, eftersom Peter tidigare i förhöret förnekat att han gått över gränsen när han och Iris bråkat. Att Peter uppfattar åklagarens yttrande som ett ifrågasättande blir tydligt i hans svar på rad 38, där han tillbakavisar Iris berättelse genom att med enfass säga ”STÄMMER INTE” och att han ”INTE mordhotat henne en endaste gång”.

På rad 39 avbryter åklagaren Peter med yttrandet ”men det står”, vilket Peter inte uppmärksammar, eftersom han i affekt fortsätter att beskriva sin version av händelsen. Sannolikt vill åklagaren, med referens till åtalet, förtydliga att åtalspunkten är olaga hot och inget annat. Peter förnekar att han har utfört hoten (rad 40) och fortsätter med att illustrera det genom att använda pekfinger för att visa sin version av hur fingerrörelsen gått till. Peter visar inte ett pistolliknande uttryck med sin gest, utan snarare ett förmanande pekfinger som demonstrativt höjs i luften för att, som Peter uttrycker det, ”markera NU är det nog” (rad 42). Att ”NU” uttrycks med enfass i Peters berättelse blir i sammanhanget en bekräftelse på att hans

icke-verbala handrörelse fungerar som en förstärkning av en verbal uppmaning om att situationen skulle upphöra.

Vad som är särskilt noterbart med det här replikskiftet är att åklagaren återigen ignorerar Peters icke-verbala utsagor genom att byta fokus på rad 43: ”hon berättar att du tar ett hårt grepp om hennes arm?” Här ställer han en fråga som gäller en av flera åtalspunkter för misshandel genom att hänvisa till vad Iris sagt i sitt förhör. Åklagaren har på så vis samma strategi som i utdrag 3, alltså att inte vidare verbalisera Peters icke-verbala yttranden som har relevans förhändelseförloppet som utspelat sig i vardagsrummet den 19 mars.

4 Diskussion

I den här studien har vi visat hur icke-verbal interaktion används av målsägande och tilltalad i ett mängdåtal för grov kvinnofridskränkning, och hur kommunikationssättet både kan förstärka och förtydliga de hördas berättelser och återge var slag, sparkar och saliv träffar. Analysen visar också hur åklagarens strategi i det här specifika fallet skiljer sig i förhör med målsägande och tilltalad genom att målsägandens icke-verbala gester verbaliseras, medan så inte sker i förhöret med den tilltalade. Åklagaren tar också initiativ till att själv via gester tydliggöra innebörden av en specifik detaljfråga för målsäganden för att driva förhöret framåt.

De verbala handlingar som åklagaren och andra aktörer i rättsalen utför regleras inte bara i lag (Rättegångsbalken, 46 kap. 5§) utan är också en del av den sociala praktik och de konventioner som traderas där (jfr van Leeuwen, 2008). All mänsklig kommunikation sker via språkliga val som är avhängiga den institution eller den kontext de ska användas i, och yttre omständigheter, som ett hybridförhör kan sägas vara, kan påverka dessa språkliga val och möjligen begränsa dem (jfr Thompson, 2013, s. 340). Iris, som sitter på länk får sina icke-verbala utsagor verbaliserade, medan Peter som befinner sig i rummet ingår i den kontext där det är givet att alla som delar det fysiska rummet också delar samma upplevelse. Det finns en dimension av att något går förlorat när alla deltagande inte delar samma fysiska rum, och möjligen kan det vara en förklaring till varför åklagaren nogsamt transponerar Iris icke-verbala språk. En annan förklaring är att en redogörelse som endast presenteras icke-verbalt inte går att uppfatta i inspelningen, och därför måste verbaliseras ”for the benefit of the tape” (jfr Stokoe, 2009, s. 1890).

I jämförelse med tidigare forskning kan vi i denna studie se delvis andra resultat. Studier (Epps & Hayter, 2021; McKay, 2018; Rowden & Wallace, 2019) har visat att hybridmöten begränsar aktörers möjligheter

att interagera icke-verbalt och att det kan påverka hördas möjligheter att efter egen förmåga lämna en berättelse som i detalj redogör för vad som inträffat i en specifik situation. Resultaten från vår studie visar att åklagaren i denna huvudförhandling förebygger sådana problem genom att verbalisera målsägandens icke-verbala interaktion och på så vis kompenserar för begränsningarna i hybridformatet. Samtidigt hanterar åklagaren förhöret med den tilltalade, som genomförs med honom i rättssalen, på ett helt annat sätt. Åklagaren uppmärksammar inte den tilltalades icke-verbala interaktion i förhöret, vilket gör att den kompletterande icke-verbala förklaring som lämnas inte kommer med på tingsrättens ljudupptagning.

Som vi har visat har såväl målsägande som tilltalad använt kroppsrörelser för att bevisa eller förneka inslag om våldsanvändning, men den icke-verbala kommunikationen har i den processen hanterats på olika vis. Vår slutsats är att åklagarens agerande gentemot den tilltalade kan förklaras med hur förhör genomförs i svenska domstolar. Eftersom det är åklagaren som har bevisbördan blir det naturligt som en del i den sociala praktiken att den tilltalades uppgifter avfärdas som efterhandskonstruktioner. Det blir i stället försvaret som får bistå Peter och vara behjälplig med att ställa följdfrågor som ger utrymme för honom att berätta detaljer som talar för hans version av händelseförloppet.

Att åklagaren avfärdar Peters version av händelseförloppet är väntat, eftersom åklagaren bedömt bevisningen som tillräcklig för åtal. Däremot kan man med fog diskutera att åklagaren ignorerar hans icke-verbala yttranden. Detta kan få konsekvenser vid ett eventuellt överklagande, eftersom hovrätten enbart lyssnar på tingsrättens ljudupptagningar och inte tar del av videoinspelningarna från tingsrättsförhören (jfr Stokoe, 2009). Det ska framhållas att åklagaren i förhöret med Iris effektivt tillvaratar hennes icke-verbala gester trots att förhöret genomförs i hybridform. Detta tyder på att det finns en medvetenhet om och strategier för att hantera mediets begränsningar i fråga om att uppfatta kroppsliga uttryck som inte sker i rummet. Sammantaget ger studien en bild av en social praktik som värnar om den enskildes rättighet, rättssäkerhet och trovärdighet, men det är också viktigt att uppmärksamma svagheter och brister i systemet som kan leda till att den enskildes rättigheter åsidosätts i domstolsförhör. Det specifika fallet slutade med att Peter dömdes till fängelse i 1 år och två månader.

Litteratur

- Byrman, Y. (2017). *Så fångas de misstänkta ord. Förhör och dokumentationspraktiker på Skattebrottsenheten*. [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet].
- Epps, W., & Cailynn, H. (2021). Zoomed in to justice: Remote proceedings during a pandemic. *Judges Journal*, 60(3), 10–14.
- Halliday, M., & Matthiessen, C. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar* (4 uppl.). Routledge.
- Hindmarsh, J., & Heath, C. (2000). Sharing the tools of the trade: The interactional constitution of workplace objects. *Journal of Contemporary Ethnography*, 29(5), 523–562.
<https://doi.org/10.1177/089124100129023990>
- Jewitt, C., Bezemer, J., & O'Halloran, K. (2016). *Introducing multimodality*. Routledge.
- Knapp, M., Hall, J., & Horgan, T. (2014). *Nonverbal communication in human interaction*. Wadsworth Cengage Learning.
- Komter, M. (2014). Conversation analysis in the courtroom. I J. Sidnell & T. Stivers (Red.), *The Handbook of Conversation Analysis* (s. 612–629). Wiley-Blackwell.
- van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and practice: new tools for critical discourse analysis*. Oxford University Press.
- Lindh, J. (2022). *Berättelser med sanningsanspråk: Språklig och multimodal argumentation i huvudförhandling och dom*. [Doktorsavhandling, Linnéuniversitetet]. Linnaeus University Press.
- Löfgren, E. (2011). *Rummet och rätten: tingshus som föreställning, byggnad och rum i användning*. [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet].
- McKay, C. (2018). Video links from prison: Court 'appearance' within carceral space. *Law, Culture, and the Humanities*, 14(2), 242–262.
<https://doi.org/10.1177/1743872115608350>
- Ravelli, L., & McMurtrie R. (2016). *Multimodality in the built environment spatial discourse analysis*. Routledge.
- Rowden, E. (2018). Distributed courts and legitimacy: What do we lose when we lose the courthouse. *Law, Culture, and the Humanities*, 14(2), 263–281.
<https://doi.org/10.1177/1743872115612966>
- Rowden, E., & Wallace A. (2019). Performing expertise: The design of audiovisual links and the construction of the remote expert witness in court. *Social & Legal Studies*, 28(5), 698–718.
<https://doi.org/10.1177/0964663918802991>
- Rättegångsbalk*. SFS (1942:740).
- Stokoe, E. (2009). For the benefit of the tape: Formulating embodied conduct in designedly uni-modal recorded police–suspect interrogations. *Journal of Pragmatics*, 41(10), 1887–1904.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.pragma.2008.09.015>
- Thompson, G. (2013). *Introducing functional grammar* (3 uppl.). Routledge.